նիկներին անում էին, պատրաստ է դպրոցից, եթե այդպէս կարելի է ասել 3-որդ կէսի հման վրա, որովհետև օրիորդի դէմքը, կամ նրա մանրերները հաճելի չեն պ. տեսչին։ Այդ մասին հոգաբարձուները խնդան, երբ օրիորդի աղջիկը դպրոցից կառաջված իրողութիւն եղաւ։ Զիգիանեանը, ինչպէս ասում են, հոգաբարձուներին քթից մանր է ածում. Ցիշեալ օրիորդը գիւտ էր դպրոցի համար, բայց սրանից օտարացած չրջանին պատկանելով, նրան հարկաւոր էր գրաւել, երբ նա ինքն սկսեց կրկին մտնեալ հայութեանը։ Զիգիանեանը իր ազգականներով և նրանց բարեկամներով է լցնում դպրոցը։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

—

Գաղղիական «Էքսպա լրագրին յունիս 28 թուոյն մէջ հետևեալ հատուածը կը կարդամք Տատեան Վսեմ. Ցարութիւն էֆէնտիին վերտին ի պաշտօն կոչուելուն առթիւ.

«Վ. Պոյսէն հեռագիր մը նախընթաց օրը կը ծանուցանէր թէ Տատեան Ցարութիւն էֆէնտին արտաքին գործոց նախարարութեան խորհրդական անուանած էր։ Այս անուանումն ուշադրութեան արժանի է մանաւանդ այն նկատմամբ որ Ցարութիւն էֆէնտիին անցեալը կընայ Օսմանեան աշխարհաւարութեան արգի տարմարդութեանց վրայ լոյս մը ձգէ։ Արտաքին գործոց նոր խորհրդականն Հայազգի մ'է, որ մեծ դեր խաղացած է Մահմուտ-Նէտիմ փաշային նախարարութեան մէջ։ Բայց ինչ որ ալ լինի տրա մասնակցութիւնն 1875 հոկտ. 6-ի հրամանագրին պատրաստութեան մէջ, որ Օսմանեան պարտուց տոկոսներուն վճարումը դադրեցուց, հաւատի է թէ ինքզինք հանապազ նպաստաւոր ցոյց տուաւ Եւրոպիոյ նկատմամբ բացորդապէս հաշտարար աշխարհավարութիւն մը բռնելու, և զարմանալի չէ որ վերջին ժամանակներս փորձ փորձոց մերթեցումմ մը յառաջ բերելու Պ. Կոշէնի և ներքին գործոց նախարար Մահմուտ Նէտիմ փաշայի միջև, որպ խորհրդականը լինելէ զադրած չէ։ Իւր պաշտօնավարութիւնը մասնաւորապէս նշանաւոր ընող գործերէն մին եղաւ Օսմանեան և Աւստրիական երկաթուղեաց կցուելուն նկատմամբ Աւստրիոյ հետ կնքուած պայմանագրութիւնն։ Այն ժամանակ Ցարութիւն էֆէնտին Աւստրիոյ հետ համաձայնութեան հաստատիչ կուսակից մը համարուած էր։

«Կ. Պոլսոյ հեռագիրը կաւելցնէ թէ Ցարութիւն էֆէնտին՝ իրրև Հայազգի՝ չը կրնար ուշադրութիւն չընծայել Հայաստանի բարենորոգմանց խնդրոյն։ Դժբաղդաբար կը վախցնի որ Ցարութիւն էֆէնտիին արտաքին գործոց խորհրդական անուանելն Հայկական խնդրոյն լուծմանն օգուտ չընէր։ Վասն զի միշտ տեսնուած է որ Հայք պաշտօնի հասած ժամանակին խիստ զգուշութեամբ կը վարուին այս մասին։ Բայց խորհրդածութիւն մը կայ որ պէտք է իշխէ մտաց։ Երբոր Դուռն Հայեր կը գտնէ, որոց չը վարաներ իւր արտաքին աշխարհավարութեան և նլուսմոց տնօրէնութիւնը յանձնել, ի՞նչպէս կը լինի որ մինչև ցարդ չէ կրցած Հայազգի կառավարիչ մը գտնել Հայաստանի համար։ Եւ սակայն բարենորոգմանց ամենէն պարզն և յաւագոյնը չէ՞ր լիներ, ինչպէս նաև ամենէն մտացի եւրոպական սիջամտութեան առաջքն ի սպառ առնուլ։»

(Մասիս)

ՊԱՏԱՍԽԱՆԱԳԻՐ Բ. ԴՐԱՆ

—

Ահաւասիկ պաշտօնական պատգէն Բ. Դրան Ծանուցագրոյն, 'ի պատասխանի տէրութեանց համիմատ Ծանուցագրին վերջին մասին, որ Հայկական խնդրոյն կը վերաբերէր.

«Պարոն Դեսպան. Պատիւ ունիմ պատասխանել Ձեր Վսեմութեան յունիս 11 թուոյ Ծանուցագրոյն այն մասին, որ Պէրլինի դաշնագրին 61-րդ յօդուածին տրամադրութեանց կը վերաբերի, տրամադրութիւնք՝ որք նոյն յօդուածին վերջին հատուածին մէջ բացատրուած են։

«Կայսերական կառավարութիւնը, պատերազմին արտաքրած ամէն տեսակ մտահոգութեանց և դժուարութեանց հակառակ, միշտ իւր մտաց առջև ունեցած է այս տրամադրութեանց գործադրութիւնն, և Քրդաստանի ամէն մասերն և միւս նահանգները քանի մը ամիս սպասնաւորներ դրկեց, որք պաշտօն ունէին յարմարագոյն միջոցներ փնտռելու թէ՝ Հայոց և թէ՝ Վեհ. Սուլթանին միւս հատուածիմ հպատակաց ապահովութիւն ընձեռելու համար, և նոյն միջոցներուն գործադրութեան եղանակը ցուցնել՝ իրենք իսկ գործադրելով ինչ ինչ միջոցներ, որք իրենց արտօնութեանց շրջանակին մէջ կը մտնէին։ Այս յանձնախմբերէն զատ, յայտնի է նաև թէ կարգ միջոցի մը մէջ Օսմանեան կառավարութիւնը քաղաքային դատարանները գործադիր իշխանութիւնէն անջատեց, Եւրոպիոյ մէջ եղածին պէս, և տակաւին կը ջանայ լաւ կազմաւորութիւն մը տալ անոնց, և ամէն տեղ Հարկ եղած փորձերն ընել՝ որոց և տասանորդաց հաւաքման նոր եղանակ մը հաստատելու նպատակաւ, որպէս զի ժողովրդոյ հանգստութիւնն ու հանդարտութիւնն ապահովին, և վերջապէս կառավարութիւն սկսած է Ծանուցանս և Փոլիս կոչուած ոստիկանական մարմիններ հաստատել քանի մը տեղեր, բնիկ և օտար բազդի քանի մ'սպայից պաշտօն յանձնելով որ այս երկու հաստատութեանց վրա օրինաց Ծրագրեր ներկայեն, և 'ի նկատ առնելով ինչ որ անոնց յաջողութեան կընայ նպաստել։

«Այս քննութիւններէն կը հասկացուի թէ ժողովրդոյ բնաւորութեան և պիտոյից յարմարագոյն բարենորոգմանց կարգին մէջ, առաջիմ ամէնէն ստիպողական և ազգու ճանչուածներն են Նահիեից (զիւղախմբոց, բօմիլէն) կազմութիւնն և բաշխումն, ինչպէս նաև եղեռնագատ ատենից հաստատութիւնն։ Ուստի 'ի դէպ կը տեսնեմ ինչ ինչ մանրամասնութեան մէջ մտնել այս երկու կէտերուն նկատմամբ, որք ապահով և սեղդ կերպիւ մը բարեկարգութիւնն ու հաստատային ապահովութիւնն երաշխաւորելու սահմանեալ են։ Ամէն Գաղա (գաւառակ) զիւղախմբոց պիտի բաժնուի, և ասոնք ալ իրարու մօտակայ զիւղերէ պիտի բաղկանան։

«Զիւղախմբոց խորհուրդները բնակչաց կողմէ պիտի ընտրուին, և կառավարիչներ զիւղախմբի խորհրդոյն ակամաներէն մին նոյն զիւղախմբին պէտ պիտի անուանէ։ Այս պետը գործադիր իշխանութեան վերաբերութիւն ունեցող ինչ ինչ իշխանութիւններ ունի, քանզի պատերազմական պաշտօններ ալ կը վարէ, և Գայմագամն (դեր—կառավարիչ) կախումն ունի։ Զիւղախմբոց պետերը բնակչաց մեծամասնութեան կրօնքէն պիտի լինին, որոց կողմէ պիտի ընտրուին, և այս պարագային մէջ իրենց օգնականները փոքրամասնութեան կրօնքէն պիտի լինին։ Ժողովրդեան քուէին որոշուած և չորսէն մինչև տասն անդամներէ բաղկացեալ խառն խորհուրդ մը զիւղախմբոց պետերուն պիտի օգնեն։ Այս պետերն և զիւղախմբական խորհուրդները միայն առաջին անգամ գաւառակաց (գայմագամութեանց) վարչական խորհուրդներուն կողմէ պիտի անուանին, որք ամէն մի զիւղախմբի բնակչաց մէջէն պիտի որոշին զանոնք։

«Զիւղախմբի մը գլուխ եղող ամէն պետ իւր հրամանաց ներքև ոստիկանութիւն մը պիտի ունենայ, որոյ թիւը տեղոյն իրական պիտոյից համեմատութեամբ պիտի կրնայ աւելնալ։ Այս զինեալ զօրութեան պաշտօնը պիտի լինի զիւղախմբին բարեկարգութիւնն ու ապահովութիւնը պահպանել, չարագործներն և ընդվզողները ձերբակալել և բնակիչները պաշտպանել ամէն բռնութեան և կեղեքման դէմ։ Ամենատիկանաւոր միւս զիւղախմբոց ոստիկաններուն օգնութիւնն ու գործակցութիւնը պիտի կրնայ խնդրել աւտարակաց հալածման մասին միատեղ գործելու և յաջողելու համար։

«Այս ոստիկաններէն զատ, ամէն նահանգի մէջ, յատուկ կանոնադրութեան մը համեմատ, նահանգային ոստիկանութեան մարմին մը պիտի կազմուի, որոյ սպայներն և զինուորները տէրութեան ամէն կարգի հպատակներէն պիտի ընտրուին, և որ կուսակալին հրամանաց ներքև պիտի դրուի, և կառավարչաց և գեր-կառավարչաց տրամադրութեան ներքև պիտի գտնուի։ Այս նահանգային ոստիկանութիւնն հրամանատար պիտի ունենայ փորձառու սպայներ, և ամէն անգամ որ պէտք լինի, զիւղախմբոց մէջ գտնուող ոստիկանաց պիտի օգնէ։ Այս կազմաւորութիւնէն յառաջ գալիք առաւելութիւնները մի առ մի թուել ներկայ Ծանուցագրին մէջ անհնար է։ Բաւական է հաստատել ասա թէ այս կազմաւորութիւնը մի և նոյն ժամանակ ազգու միջոց մը պիտի լինի զիւղախմբական դպրոցաց թիւն աւելցնելու, երկրագործութիւնն յառաջ տանելու և հաղորդակցութեան ճանապարհները բարուքելու՝ խնամք զիւղախմբապետաց և զիւղախմբական խորհրդոց։

«Սոյն տնօրէնութիւնը Սեվասթիի Վիլայէթին գաւառակներէն միոյն մէջ 'ի գործ դրուելով, կարճ միջոցի մէջ լաւագոյն արդիւնքներ յառաջ բերած է 'ի մեծ զոհունակութիւն տեղական ժողովրդեան։ Ուրեմն այս պիսի տնօրէնութեան մը գլխաւոր արդիւնքը պիտի լինի հաստատուն հիմանց վրա դնել հասարակային և անհատական ապահովութիւնն։

Այս ապահովութեան երաշխաւորելու ուրիշ զօրեղ միջոց մ'է, ինչպէս ըսինք, եղեռնագատ ատենից հաստատութիւնն։ Այս գատարանք կարգաւ պիտի պարտին այն գաւառներն, ուր իրենց ներկայութիւնն հարկաւոր ճանչցուի, և ոճիրներու վերաբերեալ դատեր պիտի տեսնեն հոն։ Դործողութեան այս կերպը մեծ առաւելութիւններ կընծայէ, քան որում նոյն իսկ տեղւոյն վրայ հարցաքննութիւնն ու դատաստանն աւելի դիւրութեամբ պիտի կատարուին քան թէ երբ դատը Սանձագաց մեծայուն եղեռնագատ ատենից յանձնուած լիներ, որովհետև միշտ այնպէս կը պատահի որ վկայութիւնն անհրաժեշտ նկատուած անձինք այդ Սանձագաց դատարաններուն առջև երթալ և կամ մինչև իսկ պարզապէս վկայ լինելի չեն ուզեր՝ միջոցի մեծ հեռաւորութեան, հաղորդակցական դժուարութեանց, ժամանակի կորստեան և բազում ծախսից պատճառաւ, որոց ամենն ալ 'ի հարկէ արգելքներ կը հանեն արդարութեան ընթացից առջև։ Օսմանեան կառավարութիւնն արդէն հասարակային պաշտօններու կոչած է կարող և պարկեշտ անձինք առանց կրօնի խտրութեան։ Այսմամբ հետ այս իրողութիւնն աւելի ընդարձակ կիրառութիւն պիտի ստանայ, և Բ. Դուռը պիտի հսկէ որպէս զի և մեծայ զործողք հաստատի։

«Նոյնպան կարևոր ուրիշ տնօրէնութիւն մը կայսերական կառավարութեան հոգածութեան առարկայ եղած է, այն է՝ հասարակային կրթութեան և հանրօգուտ շինութեանց յառաջդիմութիւն, որք երկրին բարեկեցութեան գլխաւոր պատճառներն են։ Հետևաբար, մաքառանց, աղաղակաց, ծախսխոսի և էվզանի հասոյթներէն զատ, միւս հասութից մէկ տասներորդը նահանգային տնտեսկին մէջ պիտի թողուի կրթութեան և հասարակային շինութեանց գործին յատկացնելու համար, այն գումարներէն զատ, որք ընդհանուր եկամուտներէն կը յատկանան Վիլայէթին ընդհանուր ծախսից։ Աւելորդ է ըսել թէ այս տասներորդ մասն հետզհետէ պիտի աւելնայ քանի որ տէրութեան հասոյթներն ածին։

«Վիլայէթից նկատմամբ կատարեալ կանոնագիր մը, որ գաւառաց մէջ առնուած փորձառութեանց և եղած քննութեանց վրայ հիմնեալ է, այժմ կուսակիցներուն։ Այդ կանոնագիրն 'ի մեծագ Ասիական Թուրքիոյ բոլոր նահանգաց մէջ ընդհանուր կիրառութիւն պիտի ստանայ։ Նոյնպէս, կուսակալաց իշխանութիւններն աւելի ընդարձակ և անոնց պաշտօններն երաշխաւորեալ պիտի լինին։

«Այսոքիկ են ահաւասիկ, Պ. դեսպան, 'ի գործ դրուելիք յատուկ կանոնագրոց գլխաւոր կէտերը։ Ներկայս Ձեր նկատողութեան ներկայեալով, ցաւով կը յայտնեմ ասա թէ ամէն անգամ որ սովորական ոճիրներ կը գործուին այն տեղերն, ուր Հայք ալ կը բնակին,—ոճիրներ, որոնց գործուիլը բնական է աշխարհի բոլոր երկիրներուն մէջ,—կրքոտ անձինք պաշտօն ստանձնած լինել կը թուին երևակայական ոճիրներ հնարել և այդ սովորական ոճիրներուն վրայ աւելցնելով, զանոնք իրրև ճշմարիտ ներկայել Եւրոպիոյ և գաւառաց մէջ նստող հիւպատոսաց առջև։

«Վերջացնելով, պարտ անձին կը համարիմ վճռական և բացորոշ կերպիւ հաստատել Ձեր վսեմութեան թէ Վանայ, Ցիարպէքիրի, Պիթլիսի, Երզրումի և Սիվազի Հայ ժողովրդոց պաշտօնական ազգահամարը սա արդիւնքը տուած է.—այս վերջնոյ թիւն ամբողջ ժողովրդեան 100-ին 17-ն է, միւս ոչ—իսլամ ժողովրդոց թիւն 100-ին 4, և Իսլամ բնակչաց թիւն՝ 100-ին 79-ը։

«Վերջապէս, աւելորդ կը համարիմ յայտարարել թէ Բ. Դուռը Բէրլինի դաշնագիրն ստորագրող տէրութեանց պիտի իմացնէ այն միջոցները՝ զորս ինք ձեռք կառնու բարենորոգմանց յաջողագործեան համար Քրդաստանի և Անատոլուի նահանգաց մէջ, ուր Հայք ալ կը բնակին։ Բ. Դրան վերոյիշեալ ծանուցագրին լաւ հասկացողութիւնը դիւրացնելու համար գաւառաց ստորաբաժանմանց և կառավարչաց համեմատական ցուցակը հոս կը դնենք. Վիլայէթ—Նահանգ. Վայլի—Կուսակալ. Սանճակ—Գաւառ. Միութիւններ—Կառավարիչ. Գաղա—Գաւառակ. Գայմագամ-Դեր-կառավարիչ. Նահիէ-Դիւղախումբ. Մուխտիր—Դիւղապետ։

(Մասիս)

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆՔ

ԼՈՆԴՈՆ, 3 օգոստոսի։ Կանդահարի մէջ թշնամին այսօր ամրոցներ է շինում։ Ասում են, որ երկու բրիտանական օֆիցերներ գերի են էյիբ-խանի մօտ։

ՓԱՐԻԶ, 3 օգոստոսի։ «La Vérité» լրագրի մէջ տպված է Գամբետտայի նամակը, որ կարդիլ է յայտնում զլխաւոր խորհուրդների անդամների վերջին ընտրութիւնների բնաւորութեան մասին։ Ընտրութիւնները զանազան կարգաւորական անուանելով, Գամբետտա ասում է. «երկրի մէջ ձիրդ հանրապետական ձևի զործադրելով, Ֆրանսիան կարելութիւն կը տանայ իր ոյժերը նորից ընդարձակել, գրաւել իրան վայել տեղը աշխարհի մէջ, նորից տիրապետել իրանից ոյժով խլած նահանգները և իր վերականգնած ամրոցները եւրոպական խաղաղութեան գրաւական դարձնել։»

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 4 օգոստոսի։ Երէկ դուրս գնաց քաղաքից Գրէյդ։ Նրա բացակայութեան ժամանակ մինիստրութեան կառավարութիւնը յանձնված է նրա օգնական Բունդէյլին։

խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ